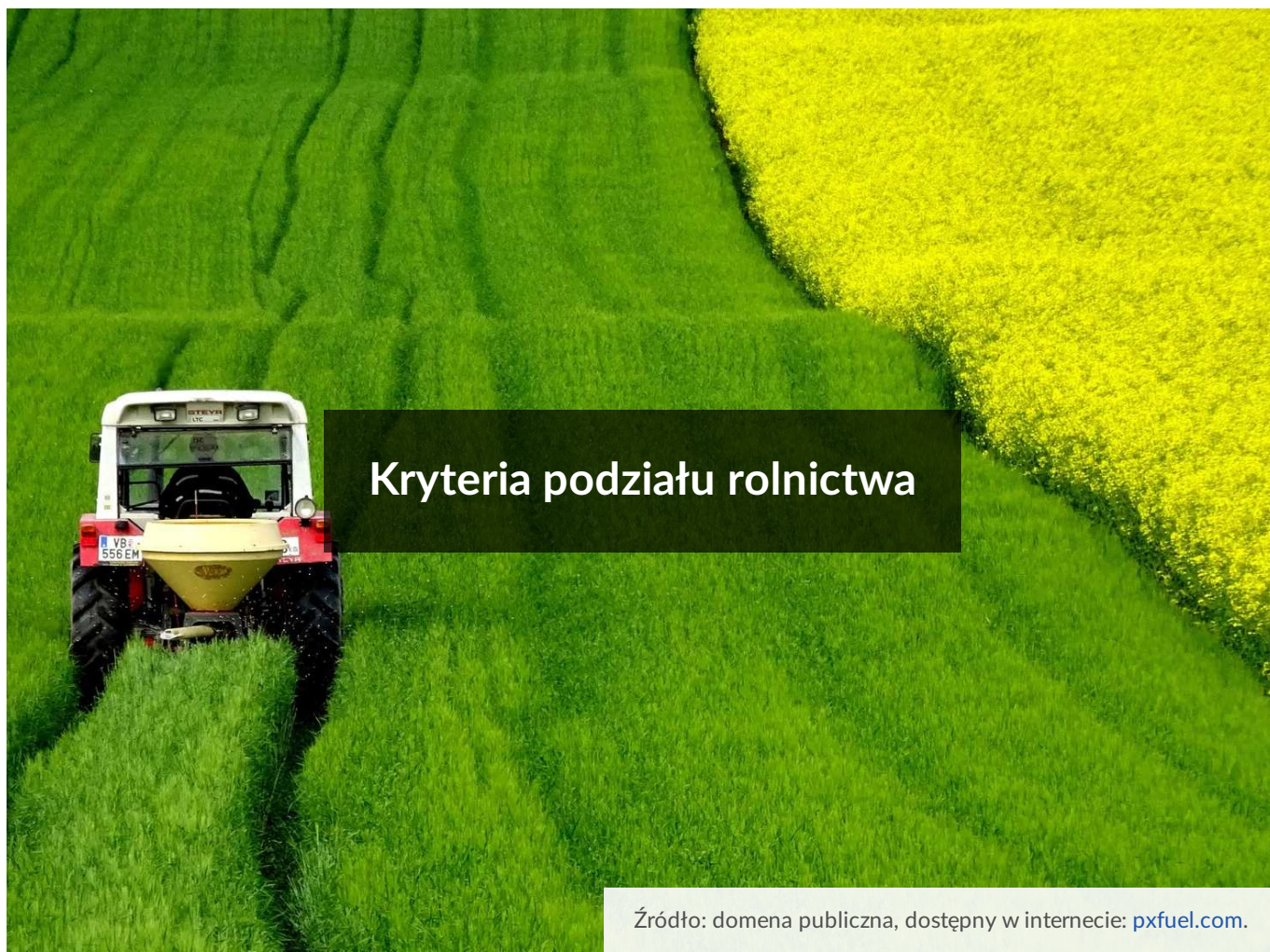




Kryteria podziału rolnictwa

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Ilustracja interaktywna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)



Kryteria podziału rolnictwa

Źródło: domena publiczna, dostępny w internecie: pxfuel.com.

Rolnictwo jest działem gospodarki, który pełni bardzo ważne funkcje, zarówno ekonomiczne, jak i społeczne. Można dokonać jego podziału ze względu na różne, determinujące je czynniki.

Podczas tej lekcji dowiesz się więcej na temat kryteriów podziału rolnictwa.

Twoje cele

- Omówisz wybrane kryteria podziału rolnictwa.
- Scharakteryzujesz różne typy rolnictwa.
- Przyporządkujesz typ rolnictwa do obszaru występowania.

Typy rolnictwa

Wyróżniając typy rolnictwa, bierzemy pod uwagę trzy główne kryteria:

- cechy społeczne i własnościowe rolnictwa (związane z własnością ziemi uprawnej),
- cechy produkcyjne rolnictwa (związane z kierunkami i wielkością produkcji rolnej oraz poziomem [towarowości](#)),
- cechy organizacyjne i techniczne rolnictwa (związane m.in. z mechanizacją rolnictwa, intensywnością produkcji czy rozłogiem ziemi, który określa kształt gospodarstwa rolnego, długość jego granic, umiejscowienie zabudowy i użytków rolnych w jego obrębie).

W zależności od proporcji nakładów pracy i kapitału można wyróżnić rolnictwo intensywne pracochłonne i rolnictwo intensywne kapitałochłonne. Jeżeli uwzględnimy nakłady pracy, możemy wyróżnić rolnictwo **ekstensywne** cechujące się małymi nakładami pracy i środków finansowych na jednostkę powierzchni lub sztukę przeliczeniową zwierząt, gdzie uzyskiwane plony z danego obszaru są niewielkie. Drugą kategorią jest rolnictwo **intensywne**, które charakteryzuje się dużymi nakładami kapitału (nawożenie, środki ochrony roślin, materiał siewny najwyższej jakości, uszlachetnione rasy hodowanych zwierząt) i pracy żywej (ludzkiej) lub uprzedmiotowionej (maszyn) w celu uzyskania dużych plonów.



Ekstensywne rolnictwo w północnym Beninie

Źródło: G. Rom, licencja: CC BY-SA 4.0, dostępny w internecie: commons.wikimedia.org.

Jeśli uwzględnimy stopień powiązania gospodarstwa rolnego z rynkiem, czyli przeznaczenie produkcji, wtedy możemy wyróżnić **rolnictwo naturalne** lub **samozaopatrzeniowe**, w którym prawie cała produkcja rolna przeznaczana jest na potrzeby plemienia, rodu lub rodziny rolnika. Czasami niewielkie nadwyżki produkcji sprzedawane są lub wymieniane na lokalnym rynku. **Rolnictwo towarowe** to takie, w którym większość lub całość produkcji gospodarstwa rolnego przeznaczona jest na sprzedaż.

Szczegółowy podział typów rolnictwa, czyli systemów gospodarowania, opracował polski geograf – Jerzy Kostrowicki. Podział ten uwzględnia wszystkie wcześniej wymienione kryteria i dzieli rolnictwo na ponad 20 typów pogrupowanych w cztery podstawowe kategorie: pierwotne, tradycyjne, rynkowe i uspołecznione (kolektywne).

- kategorie rolnictwa{color=#057734}
 - rolnictwo pierwotne{color=#07B851}
 - rolnictwo tradycyjne{color=#07B851}
 - rolnictwo rynkowe{color=#07B851}
 - rolnictwo uspołecznione{color=#07B851}

Kategorie rolnictwa

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Rolnictwo pierwotne

Rolnictwo pierwotne charakteryzuje się wspólnym posiadaniem i gospodarowaniem ziemią w oparciu o bardzo prymitywne sposoby, z wykorzystaniem prostych narzędzi rolniczych (np. kij kopieniaczy, motyka) i zwierząt (jako siły pociągowej do maszyn rolniczych). Główną cechą rolnictwa pierwotnego jest niska produktywność – nakłady pracy w stosunku do całości ziem są niskie. Niewielkie są także plony praktycznie w całości przeznaczone na potrzeby własne.



Manualny siew zboża w Etiopii jako przykład rolnictwa pierwotnego

Źródło: A. Davey, licencja: CC BY 2.0, dostępny w internecie: commons.wikimedia.org.

Rolnictwo pierwotne występuje w następujących odmianach:

- rolnictwo **odłogowe kopieniache** – polega na wypalaniu roślinności porastającej grunty przygotowywane pod uprawę. W odmianie odłogowo-kopieniachej wyróżniamy:
 - system leśno-odłogowy – najbardziej zacofany, wypaleniu podlegają tu przypadkowe kawałki lasu, a pozyskana ziemia użytkowana jest przez krótki okres, około 3 lat, potem przez około 20 lat jest odłogowana. W tym systemie nie używa się nawozów, a do uprawy ziemi w czasie użytkowania stosuje się głównie prymitywne metody i narzędzia - np. zwykły kij, a nawet palec ludzki służy do robienia otworu, w który wkłada się nasiono, kij kopieniaczy lub motyka używane są do sadzenia lub usuwania chwastów;

- system zaroślowo-odłogowy – cechuje się nieco dłuższym okresem użytkowania (do 10 lat) i nieco krótszym okresem odłogowania (zwykle 6–15 lat), wykorzystywane narzędzia są nieco mniej prymitywne, uprawia się głównie zboża i sporadycznie stosuje się nawożenie;
- rolnictwo **odłogowe orne** – na wypalonym fragmencie gruntu (lasu lub terenu trawiastego) stosuje się zarówno proste narzędzia ręczne (motyka i łopata), jak i dające lepsze rezultaty, bardziej rozwinięte narzędzia orne, oparte na wykorzystaniu siły mięśni zwierząt do ciągnięcia tych narzędzi: [radło](#), [sochę](#) i [pług](#).

Rolnictwo tradycyjne

Rolnictwo tradycyjne – charakteryzuje się wyższym poziomem rozwoju niż rolnictwo pierwotne, polega na ekstensywnej uprawie roślin i hodowli zwierząt, które bazuje na odmianach rolnictwa [ugorowego](#). Intensywne rolnictwo w tradycyjnej formie oparte jest o systemy nawadniające. W gospodarce tradycyjnej wydziela się dwa typy rolnictwa: chłopskie i obszarnicze.

- **Rolnictwo chłopskie** – najczęściej jest to gospodarka samozaopatrzeniowa, w której na sprzedaż przeznacza się tylko nadwyżki produkcyjne.
- **Rolnictwo obszarnicze** – charakteryzuje się gospodarstwami o bardzo dużej powierzchni, w których przeważa rolnictwo ekstensywne o niskim poziomie mechanizacji.

System ugorowy wykorzystywany w rolnictwie tradycyjnym może występować w trzech formach: uprawy suchej, systemie dwupolowym i trójpolewym.

Sucha uprawa

Stosowana na terenach o niewielkich opadach, na których polepsza się właściwości gleby w wyniku prowadzenia starannych zabiegów agrotechnicznych (wielokrotne spulchnianie ziemi).

System dwupolowy

Pole dzielone jest na dwie części (z reguły równe): część przeznaczoną pod zasiew i uprawę roślin w danym roku (czasem przez dwa lata z rzędu) i część na ugór (użyźnianie nawozami zwierzęcymi lub roślinnymi, np. łubinem).

System trójpolewy

Pole dzielone jest na trzy części: część na zasiew roślin ozimych, część na zasiew roślin

jarych (zasiewanych wiosną) i część na ugór. Pozwala to ziemi odzyskać w okresie wiosny i lata swoją żyzność.

W rolnictwie tradycyjnym wykorzystuje się też system intensywny z nawadnianiem, który polega na tym, że na niektórych terenach wprowadzony został system ciągłego nawadniania gruntów, co umożliwia uzyskanie wyższej produktywności i przeznaczanie produkcji na rynek.

Rolnictwo rynkowe

Rolnictwo rynkowe dąży do osiągnięcia maksymalnego zysku poprzez intensyfikację produkcji rolnej. Wzrost plonów następuje dzięki zastosowaniu modyfikowanych genetycznie gatunków roślin odpornych na szkodniki oraz odmian wyżej plonujących, a także poprzez zwiększoną chemizację oraz wprowadzanie pasz przyspieszających wzrost zwierząt. Zwiększeniu ulega również produktywność pracy (mechanizacja prac polowych, specjalizacja produkcji).

Jest to przeważnie rolnictwo intensywne i wysokotowarowe. Wyróżnia się następujące formy rolnictwa rynkowego:

- **wysokotowarowe** – intensywne rolnictwo Europy Zachodniej, z daleko posuniętą specjalizacją gospodarstw, np. w produkcji zbóż, roślin przemysłowych, owoców i warzyw lub w chowie bydła (głównie mlecznego), trzody chlewnej czy owiec;
- **rolnictwo farmerskie** – wielkoobszarowe, zmechanizowane i wyspecjalizowane gospodarstwa (hodowlane, zbożowe, roślin przemysłowych), z których cała produkcja przeznaczona jest na sprzedaż. Występuje w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie, a także w nieco zmienionej formie w Australii i Nowej Zelandii;
- **rolnictwo plantacyjne** – wyspecjalizowane w produkcji określonych roślin (przeznaczonych przede wszystkim na rynki zagraniczne) w dużych obszarowo gospodarstwach. Głównymi roślinami plantacyjnymi są: herbata, bawełna, trzcina cukrowa, kawa, kauczukowiec, bananowiec, kakaowiec, ananas. Największe obszary rolnictwa plantacyjnego występują w strefie międzyzwrotnikowej Ameryki Łacińskiej, Afryki i Azji.



Plantacja kawy w Kolumbii

Źródło: S. McRae, licencja: CC BY 2.5, dostępny w internecie: commons.wikimedia.org.

Rolnictwo uspołecznione (kolektywne)

Rolnictwo uspołecznione (kolektywne) – charakteryzuje się wspólną własnością ziemi i środków produkcji. Wprowadzone w Związku Radzieckim po rewolucji październikowej (kołchozy), a potem w innych państwach socjalistycznych (w Polsce są to dawne PGR-y), okazało się nieefektywne ekonomicznie. Do dzisiaj rolnictwo uspołecznione przetrwało na Kubie, w Korei Północnej i do pewnego stopnia w Chinach, Rosji, na Białorusi i na Ukrainie. Spółdzielnie rolnicze tworzące się na zasadach swobodnego zrzeszania się producentów istnieją też w Unii Europejskiej (grupy producenckie).

Słownik

latyfundia

w starożytnym Rzymie wielkie majątki ziemskie (tysiące ha)

plantacja

duży teren przeznaczony pod uprawę jednej rośliny (monokultura)

pług

narzędzie uprawowe do wykonywania orki; zależnie od rodzaju orki wyróżnia się pługi podorywkowe i do orki głębokiej; pierwsze stosowane były pługi jednoskibowe ciągnięte przez zwierzęta pociągowe – woły lub konie

radło

narzędzie rolnicze służące do spulchniania gleby bez jej odwracania

socha

dawne drewniane narzędzie rolnicze stosowane do orki; charakteryzuje się rozdwojonym rylcem

towarowość rolnictwa

procentowy udział wartości rolniczych produktów sprzedawanych poza rolnictwem

ugór

pole wyłączone z rolniczego użytkowania na okres 1–2 lat, na którym wykonywana jest odpowiednia pielęgnacja

Ilustracja interaktywna

Polecenie 1

Wymień główne cechy poszczególnych typów rolnictwa oraz regiony ich występowania.

Typy rolnictwa

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0. Fotografie: domena publiczna, pixabay.com.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:   

Ćwiczenie 1



Zaznacz cechę rolnictwa rynkowego.

☐ Rolnictwo wędrowne.

☐ Rolnictwo plantacyjne.

☐ Kopieniactwo.

☐ Trójpółówka.

Ćwiczenie 2



Przyporządkuj odmiany do typów rolnictwa.

pierwotne

tradycyjne

rynkowe

rolnictwo chłopskie

rolnictwo plantacyjne

rolnictwo obszarne

kopieniacze

rolnictwo odłogowe

rolnictwo odłogowe orne

wysokotowarowe

rolnictwo farmerskie

Ćwiczenie 3



Zaznacz w tabeli, czy podana cecha dotyczy rolnictwa żarowo-odłogowego czy plantacyjnego.

Cecha rolnictwa / Typ rolnictwa	plantacyjne	żarowo-odłogowe
Monokultura upraw	☐	☐
Przeznaczenie większej części produkcji na eksport	☐	☐
Mała powierzchnia gospodarstw	☐	☐
Wysoki poziom mechanizacji	☐	☐
Prymitywne metody upraw	☐	☐
Wysoka wydajność	☐	☐

Ćwiczenie 4



Połącz pojęcia z ich definicjami.

rolnictwo ekstensywne

cechuje się małymi nakładami pracy i środków finansowych na jednostkę powierzchni lub sztukę przeliczeniową zwierząt; uzyskiwane plony z jednostki powierzchni są niewielkie

rolnictwo intensywne

rolnictwo, w którym prawie cała produkcja rolna przeznaczana jest na potrzeby plemienia, rodu lub rodziny rolnika; czasami niewielkie nadwyżki produkcji sprzedawane są lub wymieniane na lokalnym rynku

rolnictwo naturalne

rolnictwo, w którym większość lub całość produkcji gospodarstwa rolnego przeznaczona jest na sprzedaż

rolnictwo towarowe

rolnictwo intensywne charakteryzujące się dużymi nakładami kapitału i pracy żywej lub uprzedmiotowionej w celu uzyskania wysokich plonów

Ćwiczenie 5



Wypisz cechy rolnictwa typowe dla krajów słabo rozwiniętych gospodarczo.

Ćwiczenie 6



Wymień cechy rolnictwa, które są typowe dla Stanów Zjednoczonych i Kanady.

Rozwiąż krzyżówkę.

[illegible]

1. System, w którym pole dzielone jest na trzy części: część na zasiew roślin ozimych, część na zasiew roślin jarych (zasiewanych wiosną), część na ugor.
2. Dawne drewniane narzędzie rolnicze stosowane do orki charakteryzujące się rozdwójonym rylcem.
3. Typ rolnictwa, który charakteryzuje się prymitywnymi sposobami gospodarowania.
4. Rolnicza maszyna jednoetapowa służąca do jednoczesnego koszenia, młócenia i transportu zboża.
5. Narzędzie rolnicze służące do spulchniania gleby bez jej odwracania.
6. Narzędzie ręczne służące do spulchniania gleby, kopczykowania roślin, zwalczania chwastów; wykorzystywana głównie w ogrodnictwie i rolnictwie.
7. Przemienna forma uprawy dwóch pól. Jedno pole obsiewano zbożem jarym lub ozimym, a drugie ugorowano, aby zapobiec nadmiernemu wyjaławianiu gleby.
8. Kij wykorzystywany do uprawy roli w rolnictwie pierwotnym.

Ćwiczenie 8



Przyporządkuj typ rolnictwa do regionu występowania.

rolnictwo pierwotne

Ameryka Północna

Europa

Azja Południowo-Wschodnia

Australia

Afryka

Azja Zachodnia

Rosja

Korea Północna

Azja Południowa i Południowo-Wschodnia (tereny górskie)

część Białorusi, Ukrainy i Rosji

Ameryka Łacińska

Ameryka Południowa i Środkowa

Kuba

Afryka Północna

rolnictwo tradycyjne

rolnictwo rynkowe

rolnictwo uspołecznione

Dla nauczyciela

SCENARIUSZ LEKCJI

Imię i nazwisko autorki: Magdalena Filewicz

Przedmiot: geografia

Temat zajęć: Kryteria podziału rolnictwa

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum/technikum, zakres rozszerzony, klasa II

Podstawa programowa

X. Zróżnicowanie gospodarki rolnej: typy rolnictwa i główne regiony rolnicze na świecie, rolnictwo uprzemysłowione a rolnictwo ekologiczne, uprawy roślin modyfikowanych genetycznie.

Uczeń:

1) charakteryzuje różne typy rolnictwa, przedstawia ich uwarunkowania oraz wyróżnia główne cechy regionów rolniczych na świecie.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii,
- kompetencje cyfrowe,
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne

Uczeń:

- wymienia cechy rolnictwa,
- charakteryzuje poszczególne typy rolnictwa,
- wskazuje na mapie obszary występowania różnych typów rolnictwa.

Strategie nauczania: asocjacyjna

Metody nauczania: blended learning

Formy zajęć: praca indywidualna, praca w grupach, praca całego zespołu klasowego

Środki dydaktyczne: e-materiał, komputer, rzutnik, atlasy geograficzne, mapa polityczna świata

Materiały pomocnicze

Falkowski J., Kostrowicki J., *Geografia rolnictwa świata*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.

Grzebisz W., Szramka H., *Wielka encyklopedia geografii świata*, t. 11: *Rolnictwo i leśnictwo*, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań 1998.

PRZEBIEG LEKCJI

Faza wprowadzająca

- Czynności wstępne (powitanie, sprawdzenie obecności, sprawdzenie pracy domowej).
- Przedstawienie celów lekcji.
- Wprowadzenie do tematu. Nauczyciel wyjaśnia, jakie cechy rolnictwa decydują o jego podziale na poszczególne typy.

Faza realizacyjna

- We wspólnej dyskusji uczniowie omawiają i charakteryzują typy rolnictwa. W trakcie pracy mogą korzystać z e-materiału oraz dostępnych źródeł informacji.
- Na prośbę nauczyciela uczniowie wyszukują w internecie ilustracje i fotografie przedstawiające narzędzia wykorzystywane w różnych typach rolnictwa oraz uprawy charakterystyczne dla danych typów rolnictwa.
- Wykorzystując ilustrację interaktywną, podzieleni na grupy uczniowie dopasowują do zdjęć poszczególne typy rolnictwa. Nauczyciel zadaje pytania dotyczące cech charakterystycznych poszczególnych typów.
- Uczniowie na mapie świata wskazują obszary, gdzie występuje dany typ rolnictwa.

Faza podsumowująca

- Podsumowanie i utrwalenie wiedzy poprzez rozwiązanie ćwiczeń zawartych w e-materiale.
- Przypomnienie celów lekcji.
- Nauczyciel ocenia pracę uczniów podczas zajęć, biorąc pod uwagę ich możliwości i zaangażowanie.

Praca domowa

- Wybierz dowolny kraj spoza Europy, o którym niewiele wiesz. Wyszukaj informacje o dominującym w nim typie rolnictwa.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania danego multimedium

Ilustracja interaktywna może zostać kontekstowo wykorzystana podczas lekcji dotyczącej związków kierunków produkcji rolnej z klimatem, ukształtowaniem powierzchni i żyznością gleb (zakres rozszerzony: XIX. 1).